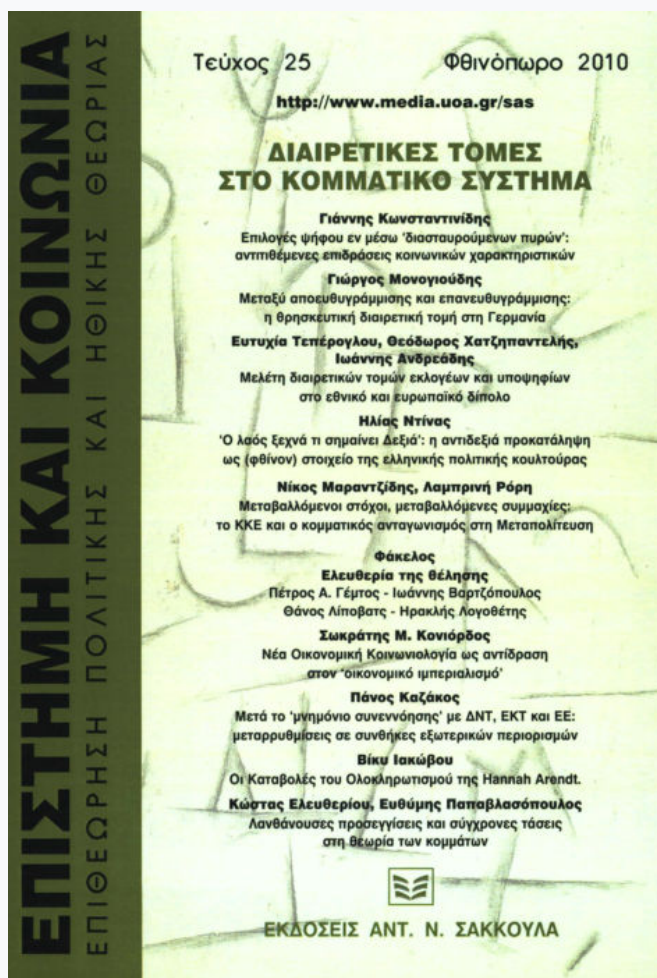

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 25 (2010)

Διαιρετικές τομές στο κομματικό σύστημα

Υπόθεση Moosbrugger

Ηρακλής Λογοθέτης

doi: [10.12681/sas.794](https://doi.org/10.12681/sas.794)

Copyright © 2015

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λογοθέτης Η. (2015). Υπόθεση Moosbrugger. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 25, 155-161. <https://doi.org/10.12681/sas.794>

Υπόθεση Moosbrugger

Ηρακλής Λογοθέτης*

Ένα παράξενο πρόσωπο εισβάλλει ως παρένθετος πρωταγωνιστής στο κορυφαίο φιλοσοφικό μυθιστόρημα του Robert Musil *Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες*.¹ Πρόκειται για τον Moosbrugger, πλανόδιο μαραγκό και υπότροπο εγκληματία. Κατ' όψιν, αυτός ο ανέστιος και πλάνητας άντρας θα μπορούσε, καθώς συνδηλώνει και το επάγγελμά του, να είναι ένας τραχύς Ναζωραίος; ψηλός, φαρδύπλατος, με μακριές χερσούκλες, ίδιες κουτάλες, ακτινοβολεί καλόκαρδη δύναμη και θέληση να πράττει το σωστό. Το σύνολο παρουσιαστικό του αναδίδει την τιμία μυρωδιά του εργαζόμενου· και αυτή η τελευταία απορρέει από τη σχέση του με το ξύλο και από μια δουλειά που απαιτεί κοπιώδη περίσκεψη. Μόνο το χαμόγελο, πονεμένα αμήχανο, μ' έναν σπασμό ειρωνικής δολιότητας, με κάτι το κρυπφανές που υποβάλλει ποικίλες υποψίες, στιγματίζει το αίθριο πρόσωπό του. Είναι αυτό το χαμόγελο που υπογραμμίζει ότι ο παρένθετος εισβολέας αξιώνει να κυριαρχήσει τουλάχιστον από το παρασκήνιο της φυλακής του.

Ο Moosbrugger έχει σκοτώσει μια πόρνη κατωτάτης υποστάθμης, την έχει κρεουργήσει με τρόπο φρικτό. Δεν είναι η πρώτη φορά που εγκληματεί, είναι όπως είπαμε επαγγελματίας υπότροπος; έχουν προηγηθεί καταγγελίες για επαιτεία, μηνύσεις για αλητεία και καταδίκες για βιαιοπραγία. Δεν είναι καν η πρώτη φορά που σκοτώνει: έγκλειστος στο ψυχιατρείο μετά τον πρώτο του φόνο, θα ισχυριστεί ότι τον καταδιώκουν φαντάσματα, δεν τον αφήνουν να ησυχάσει μέρα και νύχτα, τον εξωθούν σε πράγματα φρικώδη. Τα εγκλήματά του ο Moosbrugger τα ομολογεί με το αμήχανο ύφος του ανθρώπου που αισθάνεται πως είναι υπεύθυνος για τη φονική του προδιάθεση, αν και αυτή εκδηλώνεται κατά τρόπο ανεξέλεγκτο που μάλλον συνηγορεί υπέρ της ανευθυνότητάς του. Πάντως αρνείται διαρρηδην ότι είναι σεξουαλικός εγκληματίας. Δεν θα μπορούσε να είναι, διατείνεται, γιατί τα θηλυκά του ενέπνεαν ανέκαθεν σκιρτήματα αποστροφής και μόλις αποκρυπτόμενης αηδίας. Αυτό είναι άλλωστε το κομβικό σημείο: όταν τα μετά βίας συγκαλυπτόμενα αισθήματά του φανερώνονταν, η φανέρωση ισοδυναμούσε με φόνο. Έτσι, ενώ στην παραδοσιακή θεολογία η φάνεια του αισθήματος στεφαι-

---

* Συγγραφέας.

ώνεται με μια πράξη χάριτος, στην αρνητική θεολογία ή, μάλλον, στη δαιμονολογία του Moosbrugger χαρίζει θάνατο. Από την άποψη της προβολικής ταύτισης, ο κακοποιός και κακοποιημένος μαραγκός απολυτρώνεται από τα δεσμά της ζωής λυτρώνοντας τα θύματά του με τον θάνατο. Η αντίληψή του είναι διαστροφικώς θρησκευτική: η εντέλεια του κόσμου αποκαλύπτεται στη συντέλειά του. Απολύομαι στη χριστιανική γραμματική σημαίνει πεθαινώ και ελευθερώνομαι συνάμα· όπως καταμαρτυρούν τα συναφή ρήματα, ο άνθρωπος 'σώζεται' κατά τρόπο οριστικό μόνον όταν 'σώνεται' το λάδι στο καντήλι του· εφόσον, λοιπόν, ο άνθρωπος ολοκληρώνεται με τον χαμό του, γιατί να μη επισπεύσουμε αυτό τον χαμό;

Ο Moosbrugger, παρότι προσπαθεί να διερμηνεύσει την κατάσταση του, δεν εκφράζεται ευκρινώς. Φτάνει στην άκρη του μυαλού του και κατακρημνίζεται μαζί με τις ήδη ετοιμόρροπες διατυπώσεις του. Η σχέση του με τη γλώσσα διατελεί υπό το καθεσώς εντρόμου έλξης. Σαν τον υποφοβικό που μάχεται την απωθημένη του υπολαγνεία, επειδή τρέμει την κυριαρχική της επάνοδο, ο Moosbrugger χωρίζεται από τη γλώσσα με το ίδιο χάσμα που τον χωρίζει από κόσμο. Οι λογοτεχνικές υποτυπώσεις ανάλογων χαρακτήρων αφθονούν βέβαια: ο Kaspar Hauser, κατά πάσα πιθανότητα νόθο παιδί αριστοκρατικής οικογένειας, αν και ενήλικας δεν είδε ποτέ του τον ήλιο αφού πέρασε όλη τη ζωή του σε ιδιωτικό δεσμώτήριο. Το 1813 απελευθερώνεται, ως ακίνδυνος πλέον, και ανευρίσκεται σε μια πλατεία της Νυρεμβέργης σε κατάσταση βρέφους αλλά προς έκπληξη των πάντων μαθαίνει γρήγορα να μιλά και να σκέπτεται. Χρησιμοποιεί μάλιστα ιδιοφυώς την οψιμάθειά του κάνοντας άλματα που φέρνουν σε αμηχανία δασκάλους λογικής και μαθηματικών. Εγκαινιάζει δραστικές ασυμμετρίες, εφευρίσκει νέες τονικές κλίμακες, αμφισβητεί την αξιωματική θεμελίωση των πραγμάτων. Η δραστική του αφύπνιση επιφέρει την τιμωρία: ο παλιός του δεσμώτης, φοβούμενος μήπως και η μνήμη του ξυπνήσει ηφαιστειακά, τον δολοφονεί. Γέννημα της ίδιας εποχής είναι και ο ταπεινός στρατιώτης Woyzeck, κεντρικός ήρωας του Büchner στο ομώνυμο δράμα. Ο Woyzeck αγωνίζεται να εκφραστεί, διασθανόμενος ότι η σκέψη είναι γλώσσα και ότι η γλώσσα αποτελεί απαραίτητο εργαλείο προκειμένου να αρθρώσει την ιδέα του για τον κόσμο και τον κόσμο του ως ιδέα. Η προσπάθειά του φαντάζει γελοία και ο ίδιος έχει επίγνωση της ανημπορίας του αλλά, παρότι λοιδορούμενος, δεν εγκαταλείπει τον αγώνα του. Δεν καταδέχεται να υπερβεί το χάσμα της αγλωσσίας με τον κυνισμό της παραίτησης. Θέλει να το γεμίσει με τη βούλησή του να διανοείται, θέλει να γεμίσει αυτή τη βούληση με το γλωσσικό του σώμα. Και συντρίβεται. Ο Λοχαγός του περιφρονεί, ο γιατρός που τον χρησιμοποιεί ως πειραματόζωο τον αποστρέφεται, η γυναίκα του απομακρύνεται. Ο Woyzeck δεν έχει αντίρρηση να τρώει κάθε μέρα τα μπι-

ζέλια με τα οποία τον στίζει υποχρεωτικά ο γιατρός. Αρκεί να μπορούσε να τα εμμέσει καθημερινά επίσης ως ρήματα ανυπακοής. Η έκφραση αποβαίνει για αυτόν φράχτης. Το ύψος του είναι ανυπέβλητο. Τα ρήματά του στραγγαλίζονται άρρητα μέσα στο στόμα του. Περνάει από το ζηλοτυπικό παραλήρημα και φτάνει ασθμαίνοντας στον φόνο κυριαρχημένος από την αίσθηση της πνιγμονής.

Στην ίδια γενεαλογική γραμμή, αλλά με τα μειονεκτήματα του κατιόντος απογόνου, ο Moosbrugger εννοεί τη γλωσσική επάρκεια όπως ακριβώς πολλοί από τους σύγχρονους γλωσσολόγους: ως προϋπόθεση κυριαρχίας. Θα ήθελε να αποτελεί κρίκο και μάλιστα εξέχοντα στη συνταγματική άλυσσο της γλώσσας, να κατακτήσει την άνεση με την οποία οι διώκτες του τον καρφιστώνουν πάνω στα δικόγραφα σαν έντομο. Αλλά κάτι τέτοιο φαίνεται μόνον οριακά επιτεύξιμο, σχεδόν αδύνατο, και εφόσον δεν μπορεί να σπάσει αυτή την άλυσσο, μμείται τον θόρυβο της, αφομοιώνει τα στερεότυπα, τονθορίζει επαναληπτικά τις αρχές και τις απολήξεις τους. Περιφερόμενος μεταξύ φρενοκομείων και φυλακών έχει αποστηθίσει από τους δεσμώτες του ορισμένες λόγιες εκφράσεις, τις έχει αποστάξει, τις έχει εκριζώσει σαν να 'ναι δόντια, και τις προφέρει με βίαιη κατάνυξη, όπως οι νεόκοποι μύστες τις μαγικές και εντούτοις ανίσχυρες επωδούς. Θραύσματα γαλλικών και λατινικών παρεισφρέουν σαν αγκάθια στους θεατρικούς λόγους που εκφωνεί στην αίθουσα του δικαστηρίου. Τούτο συμβαίνει αφότου αντιλαμβάνεται ότι η κατοχή αυτών των γλωσσών είναι εκείνη που επιτρέπει στους εξουσιαζόμενους να αποφαινούνται περί της μοίρας του', όπως λέει ο ίδιος με στόμφο. Αν ο μαραγκός ήταν εξίσου εγγράμματος όσο και μοιραίος, θα μπορούσε να ισχυριστεί μαζί με τον Immanuel Kant ότι 'ο άνθρωπος είναι τέτοιο στραβόξυλο που τίποτε αρκετά ίσιο δεν μπορεί να προκύψει απ' αυτόν'. Έτσι κι αλλιώς, ωστόσο, ο Moosbrugger προεκτείνει τον καντιανό συλλογισμό στα άκρα: αφού δεν μπορείς να δουλέψεις καλά μ' ένα στραβόξυλο δικαιούσαι πάνω στο θυμό σου να το πελεκήσεις.

Ο Moosbrugger είναι ένας ολότελα μοναχικός άνθρωπος. Όλος ο κόσμος έχει υποπειρωθεί εναντίον του και κατ' εξοχήν οι εβραίοι: γι' αυτό διακατέχεται από την ακατανίκητη παρόρμηση να γυρίσει απάνθρωπα την προσωπικότητά του τα μέσα έξω να φέρει τον κόσμο πάνω-κάτω. Αν του είχαν δοθεί οι ευκαιρίες, πιστεύει, και η πρόπουσα αγωγή θα είχε προαχθεί από εγκληματία περιορισμένων επιδόσεων σε άγγελο ολέθρου για μεγάλες μάζες, θα γινόταν διαβόητος εμπρηστής θεάτρων ή μεγάλος αναρχικός. Ήταν εμφανώς άρρωστος, γράφει για τον ήρωά του ο Robert Musil, όμως,

αν και κατά τα φαινόμενα η αιτία της συμπεριφοράς που τον διαφοροποιούσε από τους άλλους ανθρώπους ήταν η αρρωστημένη φύση του, αυτός την αντιλαμβανόταν

ως ένα δυνατότερο και ανώτερο συναίσθημα του Εγώ του. Ολόκληρη η ζωή του ήταν μια αδέξια πάλη που προκαλούσε γέλιο και φρίκη.

Αποδύεται λοιπόν σ' έναν σκληρό αγώνα για να επιβάλλει με τη βία την αναγνώριση αυτού του ανώτερου συναισθήματος από το οποίο είναι πεπεισμένος ότι εμφορείται. Ο Moosbrugger αντιλαμβάνεται την ενοχή του ως ελευθερία. Δεν θα παραμείνει αμέτοχος, δεν θ' ανεχθεί να τον περιγελούν. Ενέχεται στα πράγματα με σφρίγος, δρα με το όπλο μιας ακατέργαστης πλην αιχμηρής βούλησης: ένα μαχαίρι. Δραπετεύει από τη καταγωγική του ορφάνια και ενηλικιώνεται μέσω της ενοχής. Είναι ο φυσικός του πατέρας η ενοχή και, κρατώντας το σκληρό της χέρι, πορεύεται προς την έξοδο του από έναν κόσμο διαρκών απορριψεων και εμπρόθετων ταπεινώσεων. Απορρέοντας από την ενοχή, η ελευθερία του χρησιμοποιείται ως εφιαλτήριο μιας εκτίναξης στο κενό. Εάν η διάρθρωση του κόσμου είναι τέτοια ώστε δεν προβλέπει μια διακεκριμένη θέση για τον ίδιο, θα δράσει στο περιθώριο του νόμου ώστε να κατακτήσει επάξια μια θέση στο εδώλιο του κατηγορουμένου. Θέση την οποία εκλαμβάνει ως υψηλή, επειδή ενέχει μεγάλο κίνδυνο. Θέση απελευθερωτική, εφόσον του επιτρέπει να εξαπολύσει τους κεραυνούς του και να ταράξει με τη βροντή τους τα ότα των μη ακουόντων. Αδρομερώς και κατά τρόπο ομιχλώδη, αλλά πειστικό, ο Moosbrugger εννοεί τη θέση του ως καταστατική. Η βάση της υποστασιώνεται από δυνάμεις που κανείς δεν μπορεί ν' αγνοήσει: το έγκλημα και την παραφροσύνη. Η ελευθερία του φόνου προκόπτει ως χειρονομία άφευκτη και υποχρεωτική. Στην εκδήλωσή της, φυσικά, μια τέτοια άτρεπτος και ανεπίσχετη ελευθερία μοιάζει με την τριχομία, την οποία ωστόσο ουδείς διανοείται να κατηγορήσει για το ναυάγιο ή να ασκήσει ένδικα μέσα απέναντί της. Την πράξη του φόνου την αποδέχεται ως άσκηση θανάτου την ενοχή του ως διαδρομή πένθιμης αυτογνωσίας. Το δικό του ακάνθινο στεφάνι είναι η ενοχή και το φέρει υπερήφανα γιατί τον ελευθερώνει. Ο Moosbrugger ζει βυθισμένος στο μακρύ πένθος της ελευθερίας του. Την τελευταία την υπερασπίζει ως σεισμική, και ο ίδιος δράττεται όλων των δικαιωμάτων που ασκούν καταπάνω μας τα στοιχεία της φύσης όταν εκπίπτουν σε στοιχεία. Αυτή όμως την ψυχική κατάσταση του, την αποστοιχείωση του κόσμου του από τα κακοποιά στοιχεία, δεν τη αντιλαμβάνεται κανείς: ιδιαίτερα οι ψυχίατροι που, αν και ενεργούν υπό τη πίεση σαφών νομικών ιδεών, υπογράφουν ιατρικές εκθέσεις δισημαντες: ο Moosbrugger είναι υγιής αλλά ενεργεί σαν άρρωστος. Η κρίση του είναι καθαρή αλλά εκ προθέσεως νοσηρή. Η παραληρηματική του διάθεση διακρίνεται από κάτι το ακαταλόγιστο αλλά οι ενέργειές του είναι καταλογιστές.

Πράγματι, το ζήτημα του καταλογισμού, που ανακόπτε με αυξανόμενη ένταση λόγω της υπόθεσης Moosbrugger, απασχολεί συναλλήλως ιατρικούς και

νομικούς κύκλους. Η γενική θέση της νομικής επιστήμης είναι περιγραφικά πλήρης:

Ένα εν μέρει νοσούν άτομον, εις το οποίον η ικανότης και ανικανότης προς καταλογισμόν εναλλάσσονται με ταχύ ρυθμόν, δύνανται να αθωωθεί μόνον αναφορικός προς μίαν ιδιαίτεραν πράξιν και εφόσον θα απεδεικνύετο ότι ακριβώς κατά την στιγμήν καθ' ήν η ως άνω πράξις έλαβε χώραν ήτο αδύνατος ο έλεγχος της βουλήσεως εκ μέρους του κατηγορουμένου.

Τα προβλήματα όμως ξεκινούν με την ερμηνεία αυτής της θέσης και τη μετά βίας ομολογούμενη διαπίστωση ότι, σε μια περίπτωση όπως του Moosbrugger,

τα επιχειρήματα υπέρ ή κατά του ατόμου να ενεργεί κατά βούλησιν ή να έχει επίγνωση του εγκληματικού χαρακτήρα της πράξεώς του, διασταυρούνται και αλληλοαναιρούνται εις βαθμόν ώστε η κρίσις την οποίαν σχηματίζει κανείς επί τη βάσει οιοδήποτε λογικού συστήματος να είναι πάντα προβληματική.

Ο νομικός, παρότι πιεζόμενος από τη συμπερασματική ισχύ της παραπάνω διαπίστωσης, δεν μπορεί να επιτρέψει στον εαυτό του να χαθεί στην ομιχλώδη ακαθοριστία της εμπειρικής σκέψεως (και ως τέτοια υπολαμβάνεται εδώ η ψυχιατρική σκέψη) ούτε να αποδεχθεί κατά την εκδίκαση μίας και της αυτής πράξης την παράλληλη ύπαρξη και τον συσχετισμό δύο διαφορετικών νομικών καταστάσεων. Για τους νομικούς της εποχής, ο μειωμένος καταλογισμός δεν διαθέτει εδραία βάση, στην αντίληψή τους δεν υπάρχουν ημιπαράφρονες: ή έχει κανείς τα λογικά του κατά την τέλεση της αξιόποινης πράξεως ή δεν τα έχει. Οι ψυχιατροί πάλι αρνούνται να συναινέσουν στον πλήρη διαχωρισμό. Ακούγοντας την απόφαση της καταδικής του σε θάνατο ο Moosbrugger επικυρώνει αντιφατικά και τις δύο προτεινόμενες εκδοχές. Αρχικά επιχαιρεί για την απόφαση: 'Εγώ εξεβίασα την κατηγορία', δηλώνει, 'και αισθάνομαι δικαιωμένος για την αποδεικτική μου μέθοδο'. Εν συνέχεια όμως αλλάζει ρότα: 'Είμαι ευχαριστημένος με την απόφαση αν και πρέπει να σας ομολογήσω ότι καταδικάσατε έναν φρενοβλαβή'.

Τη δικαστική αρχή που τον καταδίκασε, ωστόσο, ο Moosbrugger την αποδέχεται: ίσως επειδή μέσω της σαφώς οριζόμενης ποινής αποδεικνύει καθαρή βούληση. Η σύγχυση του όμως δεν του επιτρέπει ν' αποδεχθεί ό,τι προσλαμβάνει ως συγκριτική διάθεση των ψυχιάτρων, τη θεσμικά ασαφή, και γι' αυτό περισσότερο απειλητική, πανταχού παρούσα εξουσία τους, την αυθεντία μιας δεσποζουσας ασοριστίας που τυραννά τους πάντες ενώ μοιάζει να μη εκπορεύεται από πουθενά. "Έχεις ένα μακρύ σκοινί γύρω από το λαιμό', σκέπτεται, 'και δεν μπορείς να δεις ποιος το τραβάει'. Κανέναν δεν μισεί ο Moosbrugger με τόσο πάθος όσο τους ψυχιάτρους γιατί, παρά τη φευγαλέα τους υπόσταση, και ίσως λόγω αυτής ακριβώς, οχυρώνονται σ' ένα απόρρητο σημείο: τη στυγερή τους άρνηση να καταλάβουν ότι όποιος συναινεί με την αρρώστια του την αιτεί. Ο ήρωας του Musil δεν

βγαίνει στον δρόμο για να σκοτώσει· το πράττει εξ ανάγκης και ανταποδοτικά προς την αναληγσία που τον περιβάλλει. Και αυτό, τη σιδηρά αναγκαιότητα που του έχει επιβληθεί με την ισχύ εσώτερου νόμου, εκείνοι, οι ψυχίατροι, την αποκαλούν ροπή, προσθέτοντας ανενδοίαστα τον χαρακτηρισμό: αθεράπευτη. Υπολαμβάνοντας την ενοχή του ως κατακλυσμιαία ελευθερία, ο Moosbrugger θα επιθυμούσε να του παραχωρηθεί η καταστροφική δύναμη του ανεμοστρόβιλου και της πυρκαγιάς. Επιμένει ότι οι φόνοι του πρέπει να αναγνωριστούν ως πολιτικά εγκλήματα. Ουτιδανοί και παράσιτα περισσεύουν και περιτεύουν. Δεν μπορεί, ωστόσο, να καθαρίσει τον κόσμο από τους εβραίους και τα υπόλοιπα αντικοινωνικά στοιχεία κι έτσι, ανάμεσα στους αναριθμητούς εχθρούς του, περιορίζει την εκκαθαριστική του δράση στα πρόστυχα θηλυκά. Ο Moosbrugger επιθυμεί σφοδρά να εξοντώσει καθετί που δεν του μοιάζει, το ανόμοιο τον ακυρώνει γι' αυτό επιείγεται να το σβήσει. Η ελευθερία του συνίσταται στον εκμηδενισμό της ετερότητας. Η ενοχή του εδράζεται στην οξύτητα με την οποία προσλαμβάνει το έτερο ως απόβλητο και στη διαθεσιμότητά του να αναλάβει το χρέος της εξάλειψής του εν ονόματι μιας ωθής ανθρωπότητας. 'Η βάσις της κτηνωδίας μου', διατείνεται με σθένος, 'είναι σταθερή'. Ενώ η βάσις της ανθρωπότητος προφανώς σαθρή. Η ωμότητα, διόλου ευχάριστη πλην απαραίτητη, είναι το μέτρο της δύναμης και η δυνατότητα του φόνου αποτελεί την εστεμμένη της επιτομή. Η παράκρουση που καταλογίζεται στον Moosbrugger είναι τουλάχιστον κρούση, έστω και απελπισμένη, στο τύμπανο ενός ξένου και αβυσσαλέου κόσμου ενώ η εχεφροσύνη απέναντί του δηλώνει παθητική υποταγή απέναντι στα ριζικώς ακατανόητα σήματα που εκπέμπει αυτός ο κόσμος. Η τρέλα του είναι ρωμαλέα ενώ η φρονιμάδα των κριτών του ασθενική.

Η ρητορική του Moosbrugger, ο κομψασμός και η πόζα του, αντλούν την πεθώ τους από το αίμα, γι' αυτό δεν είναι διόλου παράξενο που οι αμνοί ανατριχιάζουν. Η περίπτωση του μαραγκού απασχολεί τους κυβερνητικούς κύκλους και συναρπάζει τα πλήθη. Οι ασυνάρτητες δηλώσεις του γίνονται ανάρπαστες με τα πρωινά φύλλα των εφημερίδων. Φιλήσοχοι αστοί δανείζονται για λίγο το προσωπίδιο του δολοφόνου με το τίμιο πρόσωπο για να απειλήσουν τις γυναίκες τους με κάτι αοριστώς επίφοβο. Πολλές από τις τελευταίες, ωστόσο, εκλαμβάνουν παρόμοιες απειλές ως υπόσχεση ή έστω ως διεγερτικό αντίδοτο στη νωχελή ασφάλεια, στη διαγωνιζόμενη πλήξη του οικογενειακού νεκροταφείου. Στην Clarisse, που υποφέρει πλάι σ' έναν νευρωτικό διανοούμενο, ο Moosbrugger προκαλεί ενήδονο άγχος. Βάζει στόχο της ζωής της να εξασφαλίσει μια άδεια επίσκεψης στις φυλακές. Θέλει ν' αντικρίσει το τέρας καταπρόσωπο. Αισθάνεται ήδη στο σώμα της τον σπασμό της προοδοκίας. Το ρίγος της βιαιότητας είναι άριστα μεταδόσιμο, ιδιαίτερα όταν συνέχεται με τον κατακερματισμό κάθε νοήματος και την με-

σοβασιλεία ενός αινιγματικού σκότους. Ο Ulrich, κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος, συλλογίζεται πως αν η ανθρωπότητα μπορούσε να ονειρευτεί συλλογικά καρπός του ονείρου της, -ποιος ξέρει;- ίσως να ήταν ο Moosbrugger. Ο Άνθρωπος Χωρίς Ιδιότητες γράφεται στα ταραχώδη χρόνια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και εκδίδεται λίγο πριν από την άνοδο του Hitler στην εξουσία.² Έτσι η προφητεία του Robert Musil όπως εκφράζεται δια στόματος του Ulrich, λαβαίνει σάρκα και οστά. Ωστόσο η Γερμανία ξυπνήσει από τον εφιάλτη, ο Hitler προκύπτει από το συλλογικό όνειρο του γερμανικού λαού και γίνεται άγγελος-εξοθρευτής πολλών λαών. Ο Siegfried Kracauer διανύει στο κλασικό του έργο ολόκληρη τη διαδρομή *Von Caligari zu Hitler. Eine psychologische Geschichte des deutschen Films* [Από τον Καλιγκάρι στον Χίτλερ. Μια ψυχολογική ιστορία του γερμανικού κινηματογράφου]. Ο Caligari είναι υπνωτιστής. Με την τέχνη του εξουσιάζει ένα ανθρώπινο άθυρμα. Την ημέρα αυτό το ενεργούμενο εκστομίζει τρομερές προφητείες. Τη νύχτα τις πραγματοποιεί ακόμα τρομερότερα. Και ο Hitler με το χάρισμα του υπνωτιστή και το έρεβος του Moosbrugger έγινε ο θάνατος. Ίσως, κάποιος σύγχρονός μας να περιγράψει μια μέρα τη διαδρομή από τον Moosbrugger στον Hitler.

Σημειώσεις

1. Τίτλος πρωτότυπου: *Der Mann ohne Eigenschaften*. Στα ελληνικά κυκλοφόρησε το 2004 από τις εκδόσεις Οδυσσέας, σε μετάφραση Τούλας Σιετή.

2. Επανακυκλοφόρησε το 1978, με επιμέλεια του Adolf Frisé, από τις εκδόσεις Reinbek bei Hamburg.